

Aleksis
Kivi
Lea

Johannes
Linnankoski

Testan
tytär

Kustantamo HELMIVYÖ

Lea
Jeftan tytär

Aleksis Kivi

Lea

Johannes Linnankoski

Jeftan tytär

Kustantamo Helmivyö
Turku 2022

Aleksis Kivi: Lea

(julkaissut alun perin Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, 1869)

Johannes Linnankoski: Jeftan tytär

(julkaissut alun perin WSOY 1911)

Toim. Juri Nummelin

ISBN 978-952-7469-02-6

Valmistaja: BoD, Norderstedt, Saksa

Aleksis Kiven ja Johannes Linnankosken Raamattunäytelmät

Juri Nummelin

Aleksis Kiven *Leaa* pidetään yleensä ensimmäisenä suomenkielisenä ammattiteatterin esittämänä näytelmänä; sen kantaesitys oli vuonna 1869 Helsingin Nya Teaternissa. Kiven *Leaa* esitti ruotsalainen näyttelijä Charlotte Raa, joka opetteli repliikkinsä suomeksi, vaikka ei kieltä osannut. Kivi itse ei ensi-illassa ollut, syistä joita ei varmaksi tiedetä.

Lea on samalla ensimmäisiä suomalaisia Raamattuun perustuvia tekstejä. Sitä edelsivät J. J. Nervanderin ruotsinkielinen runoelma *Jephtas bok* (1840) sekä sinnikkään Jaakko Fredrik Lagervallin näytelmät *Josephi*, *Judithi* ja *Kaini*, jotka kaikki ilmestyivät vuonna 1847, tekijänsä omakustanteina. *Lea* on ehkä ensimmäinen kotimainen Raamattuun perustuva kaunokirjallinen teksti, jota voi nimittää fanifiktioksi – sen henkilöistä osa nimittäin on ”fiktiivisiä” ja perustuu vain Kiven omaan mielikuvitukseen. Raamatussa Kiven hahmoista esiintyy vain Sakkeus (Kivellä Sakeus; ensimmäisessä painoksessa Sakaion), joka tunnetaan lyhyestä maininnasta Luukkaan evankeliumissa.

Vanhasta Testamentista Kivi on ottanut Sakkeuksen tyttärelle nimeksi Lean, joka tarkoittaa suurin piirtein ”pientä tyttöä”.

Luukkaan evankeliumissa Sakkeus on publikaani eli veronkerääjä. Sakkeus on kuitenkin ottanut ihmisiltä enemmän veroja kuin olisi kuulunut. Kun Jeesus saapuu Jerikon kaupunkiin, Sakkeus haluaa kovasti nähdä tämän ja kiipeää puuhun nähdäkseen paremmin. Jeesus käskää publikaanin alas puusta ja pyytää, että tämä veisi hänet luokseen. Sakkeus toteaa lopulta Jeesuksen opetuksia kuunneltuaan: ”Annan puolet omaisuudestani köyhille, ja keneltä olen liikaa kiskonut, sille maksan nelinkertaisesti takaisin. Enää en huiputa enkä varasta.”

Kiven näytelmä sijoittuu aikaan ennen Luukkaan evankeliumin kuvaamia tapahtumia. Sakkeus on määrännyt, että Lea-tytär menee naimisiin varakkaan fariseuksen Joasin kanssa, vaikka on rakastunut puoliksi kreikkalaiseen saddukeukseen Aramiin. Lea vastustaa isänsä aikeita, mutta Jeesuksen opetuksia kuultuaan päättää suostua isänsä vaatimuksiin. Juuri tyttärensä päätöksen hermistämänä Sakkeus haluaa tavata Jeesuksen ja Luukkaan kuvaamien tapahtumien jälkeen päättää kuitenkin suostua Lean ja Aramin avioliittoon. (Jeesus itse ei esiinny näytelmässä kuin Sakkeuksen repliikeissä.) Joas kiroaa koko perheen, mutta

Jeesuksen oppien mukaisesti Sakkeus, Lea ja Aram siunaavat Joasin.

Kiven tiedetään lukeneen ranskalaisen Ernest Renanin teoksen *Vie de Jésus* (1863) ruotsiksi ja otaneen siitä vaikutteita ja ideoita näytelmäänsä. Varsinkin Viljo Tarkiainen on arvellut 1940-luvulla kirjoittamassaan esseessä, että Renanilta ovat peräisin tiedot Juudan kansan elämästä ja yhteisöstä. Tarkiainen on kuitenkin päätenyt siihen käsitykseen, että Kiven suurempana vaikutteena ovat olleet Raamattu ja sen välittämä hengellisyys. Kiven kuvaamana Sakkeuksen kääntyminen onkin hyvin kohottavaa luettavaa:

Kiireesti valmistin atrian, jota veljellisesti nautitsimme yhdessä: hän [Jeesus], hänen opetuslapsensa, Ruben [palvelija] ja minä. Mutta atrioitessamme, mitä pyhää ja korkeata oppia lähti hänen suustansa, suloisimman äänen siivillä korvahani kannettuna! Hän saarnasi rakkauden laupiaasta Jumalasta, joka ei tahdo täällä suurimmankaan syntisen kuolemata, ei pahimmankaan ihmisen turmioleta, vaan tahtoo häntä kääntää, parantaa ja puhdistaa omaksi lapseksensa. Paastoaminen ja rukouksen ulkonainen puuha on hänen edessänsä mitätön, mutta puhtautta, puhtautta, sielun puhtautta hän tahtoo meiltä. Ja

kaikille maan päällä, jotka vilpittömällä sydämmellä käyskelevät täällä, tunnustaen ainoasti Jumalaa korkeudessa, niille kaikille hän lupaa ijankaikkisen autuuden.

Jeesuksen opetusten tarjoama rakkaus kohdistuu lopulta myös puoliksi kreikkalaiseen, uskonnollis-poliittista eliittiä edustavaan Aramiin, jota Sakkeus on aluksi vastustanut nimenomaan tämän helleenisyyttä suosivan asenteen takia. Aram oli myös köyhä, mikä publikaani Sakkeuksen mielestä teki hänestä sopimattoman hänen tyttärensä mieheksi.

Lopulta vain fariseuksen perikuva Joas tuntuu olevan immuuni Jeesuksen opetuksille, ja hänessä onkin nähty Kiven näytelmän kritiikki, joka kohdistuu ainoastaan omaan materiaaliseen hyvinvointiin tähtääviin ihmisiin. Joas ei ole arvokas ottamaan vastaan toisten rakkautta, koska ajattelee vain itseään. Ei ihme, että Suomessa Juha Hurme on ollut kiinnostunut Kiven näytelmästä, jota muutoin vaikuttavat esittävän lähinnä seurakunnat.

Kivi panee painoa myös näytelmänsä naispääosalle. Lähdetekstinä toiminut Luukkaan evankeliumi onkin ainoa Uuden Testamentin evankeliumeista, jossa kuvataan laajemmin Jeesuksen elämään kuuluneita naisia, kuten hänen äitiään sekä

Maria Magdalena. Luukkaan evankeliumissa naisilla on suurempi rooli kuin ajan juutalaisessa yhteiskunnassa yleensä, ja se lieneekin ollut yksi syy siihen, miksi Kivi on ollut kiinnostunut siitä. Sekä Viljo Tarkiainen että Leasta kiintoisan esseen kirjoittanut Jan Dlack ("Aleksis Kiven evankeliumi?", Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain, 2015) ovatkin sitä mieltä, että *Lea* jatkaa Luukkaan evankeliumin sanomaa siitä, että myös naiset ovat Jumalan lapsia.

Johannes Linnankoski oli Kiven tavoin laajasti lukenut. Hän oli vuosisadan alussa ahminut joukoittain maailmankirjallisuuden klassikoita, alkaen aina antiikin merkkiteoksista ja päätyen 1800-luvun lopun tärkeisiin kirjailijoihin, kuten Ibseniin ja Tolstoihin. Lukeneisuus näkyy Linnankosken teoksissa monitasoisuutena ja viittauksina. Samanlaiset vaikutteet elähdyttävät myös hänen vuosikymmen myöhemmin tekemiä Raamattuun pohjautuvia näytelmiä.

Ensimmäinen näistä oli jo vuonna 1903 ilmestynyt näytelmä *Ikuinen taistelu*, jonka pääosissa kamppailevat Lucifer ja arkkienkeli Mikael sekä veljekset Kain ja Abel. Näytelmä oli saanut vaikutteita lordi Byronin *Cain*-näytelmästä (1821) ja Miltonin *Kadotetusta paratiisista*, jotka kertovat hyvin samantyyppisistä aiheista. Byronilla näkö-

kulmahenkilönä on veljenmurhan tekävä Kain, joka saa huomattavan osan myös Linnankosken näytelmässä. Linnankosken mahtipontista tekstiä on moitittu kirjallisuushistorioissa epäkiinteäksi ja sekavaksi.

Romanttisena pidetty, mutta mahdollisen salatieteellisen sisältönsä vuoksi kiinnostava *Laulu tulipunaisesta kukasta* (1905) ja kauhusävyjä tavoitteleva *Taistelu Heikkilän talosta* (1905) olivat Linnankosken seuraavat teokset, joiden jälkeen hän syöksyi politiikkaan perustamalla Suomalaisuuden Liiton ja pyrkimällä löytämään jonkinlaisen kultaisen keskitien toisiaan vastaan taistelevien näkemysten välistä. Aihetta käsittelee myös näytelmä *Kirot* (1907).

Vuonna 1908 Linnankoski lähti Italiaan matkalle. Matkan on sanottu tarjonneen hänelle paljon vaikutteita – ehkä ne näkyvät myös vuonna 1911 julkaistuissa Raamattuun pohjautuvissa näytelmissä, *Simson ja Delila* ja *Jeftan tytär*. Ensin mainitussa Linnankoski kuvaa ”sankarillisen miehen lankeemusta demonisen naisen pauloihin ja puhdistumista kärsimyksistä”. Eetos ei ole pelkästään ajalle (tai lähtöteksti Raamatulle) leimallista naisvihaa, vaan tyypillisesti Linnankosken teoksissa esiintyvää ajattelua, jossa aistillisuus itsessään on jo pahaa. *Laulu tulipunaisesta kukasta* -teoksen romanttinen maine onkin tässä suhteessa vähintään

Aleksis Kivi oli ensimmäisiä suomalaisia kirjailijoita, joka käytti Raamatun tarinoita oman luomistyönsä pohjana: *Lea* (1869) pohjautuu *Luukkaan evankeliumissa* olevaan tarinaan Sakkeuksesta, mutta Kivi on käyttänyt siinä myös omaa mielikuvitustaan. Johannes Linnankosken *Jeftan tytär* (1911) taas perustuu *Vanhan testamentin* kertomuksiin. Kummankin näytelmän pääosassa ovat nuoret naiset ja heidän ihmissuhteensa sekä niiden ristiriidat oman perinnäiskulttuurin kanssa.

Teos jatkaa Helmivyön Raamattu-aiheisten kirjojen sarjaa, jossa ovat aiemmin ilmestyneet novelliantologia *Belsazarin pidot* ja Mattias Salamniuksen *Ilo-laulu Jesuxesta*.

ISBN 978-952-74-6902-6

Kansi: Timo Ronkainen